

بررسی پیامدهای خشک‌سالی در سطح مزرعه: مطالعه موردی منطقه مرودشت

رباب محسن پور و منصور زیبایی^{*۱}

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۱۱/۲۳؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۸/۱۲/۱۲)

چکیده

خشک‌سالی از جمله پرهزینه‌ترین حوادث هواشناسی می‌باشد و ایران در برابر اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی خشک‌سالی بسیار آسیب‌پذیر است. در این مطالعه مدل حداکثرسازی سود انتظاری و برنامه‌ریزی مطلوبیت کارا جهت تعیین الگوی کشت بهینه، سود ناخالص انتظاری و آب مصرفی با و بدون خشک‌سالی در سطح مزارع نماینده گروه‌های همگن به کار برده شد. این مطالعه بر اساس دو سری داده انجام شد. یک نمونه ۱۸۰ بهره‌برداری برای مصاحبه و جمع‌آوری داده‌های لازم در سطح مزرعه در سال ۱۳۸۶ انتخاب گردید. مزارع نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده دو مرحله‌ای به دست آمد. نتایج نشان داد که بیشترین کاهش در سود انتظاری متوجه کشاورزانی است که از آب سطحی رودخانه و یا کانال استفاده می‌کنند. این گروه از کشاورزان کاهش شدیدی را در درآمد انتظاری (۶۴٪-۵۳٪) به عنوان پیامد خشک‌سالی، عمدتاً به دلیل این که دسترسی آنها به آب به میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد، متحمل می‌شوند. کمترین میزان خسارت متوجه گروه همگن زارعینی است که از آب زیرزمینی یا منابع آب تلفیقی زیرزمینی و سطحی استفاده می‌کنند. کاهش در درآمد انتظاری این گروه به ترتیب ۷ و ۳۲ درصد سود انتظاری در سال نرمال است. در نهایت نتایج نشان داد که الگوی رهاسازی آب از دریچه سد درودزن در سال زراعی ۸۰-۱۳۷۹ و ۱۳۸۵-۱۳۸۴ بر اساس قیمت‌های سایه‌ای محاسبه شده برای هر متر مکعب آب در دهه‌های مختلف سال، بهینه نبوده است.

واژه‌های کلیدی: پیامدهای خشک‌سالی، مدل برنامه‌ریزی مطلوبیت کارا، گروه‌های همگن زارعین

۱. به ترتیب دانشجوی سابق کارشناسی ارشد و دانشیار اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز

*: مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: zibaei@shirazu.ac.ir

مقدمه

در بین بلایای طبیعی، خشک‌سالی به عللی مانند گسترده‌گی و وسیع‌تر، دربرگیرنده جمعیت بیشتر و دوره تداوم طولانی‌تر از اهمیت زیادی برخوردار است. ولی به دلیل متغیرهای مختلفی که به صورت مستقیم و غیرمستقیم در رخداد خشک‌سالی دخالت دارند، تعریف جامع و قابل قبولی که مورد پذیرش همه محققان باشد، ارائه نگردیده است. فرهنگ‌های آب و هوایی با یک مفهوم کلی خشک‌سالی را کاهش غیرمنتظره در میزان بارندگی سال زراعی جاری در مدتی معین در مقایسه با متوسط بارندگی‌های دهساله منطقه یا پراکنش نامناسب بارندگی در طول فصل رشد گیاه تعریف کرده‌اند (۶، ۹، ۱۰، ۱۵ و ۱۷). این پدیده در هر رژیم آب و هوایی می‌تواند به وقوع بپیوندد و نهایتاً موجب کاهش تولید گردد. در واقع خشک‌سالی زمانی اتفاق می‌افتد که کمبودی در مقدار بارندگی، رواناب، رطوبت خاک، افزایش درجه حرارت هوا و کاهش عمق سطح ایستابی نسبت به شرایط میانگین دیده شود. بر این اساس، خشک‌سالی‌ها را به سه گروه عمده خشک‌سالی کشاورزی، خشک‌سالی هواشناسی و خشک‌سالی هیدرولوژی تقسیم می‌نمایند. در این مطالعه خشک‌سالی کشاورزی مد نظر قرار گرفته است. به‌طور ساده خشک‌سالی کشاورزی را می‌توان به عنوان حالتی که در آن رطوبت خاک برای محصول ناکافی باشد در نظر گرفت (۱۹). خشک‌سالی کشاورزی زمانی تحقق می‌یابد که رطوبت خاک مجاور ریشه در زیر نقطه پژمردگی قرار گیرد (۱۸). خشک‌سالی می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای را به دنبال داشته باشد. کلین و کالشرشتا، در مطالعه اثرات خشک‌سالی کشاورزی در کانادا بدین نتیجه رسیدند که خشک‌سالی، تقاضای نهایی بخش‌های مختلف را تحت تأثیر قرار داده است (۱۶). در این حالت درآمد کشاورزان کاهش یافته و در نهایت خشک‌سالی منجر به کاهش تولید ناخالص داخلی و افزایش واردات می‌شود. نتایج مطالعه شهنوشی نیز نشان داد که خشک‌سالی باعث افزایش هزینه در بخش کشاورزی و با ایجاد شوک باعث کاهش سرمایه‌گذاری بخش‌های مختلف اقتصادی

شده و در نتیجه تولید ناخالص داخلی و صادرات کاهش و واردات افزایش می‌یابد (۶). در این حالت فن‌آوری آب‌اندوز و نیز تغییر الگوی کشت می‌تواند باعث کاهش اثرات خشک‌سالی شود. قرئلی در مطالعه‌ای که در اراضی زیر سد درودزن انجام داد، نشان داد که در خشک‌سالی‌ها ارزش آب افزایش یافته و الگوی کشت زارعین منطقه نیز بهینه نمی‌باشد (۸). از اثرات زیان‌بار خشک‌سالی در سطح مزرعه می‌توان، به کاهش درآمد کشاورزان، کاهش فرصت‌های شغلی برای کارگران کشاورزی، کاهش توان بازپرداخت وام‌های کشاورزی، رقابت برای دست‌یابی به مقدار آب باقیمانده کم و در نتیجه پاره‌ای برخورد‌های محلی اشاره کرد (۱). هم‌چنین با بروز خشک‌سالی، آب چاه‌ها، قنات، چشمه‌ها، رودخانه‌های فصلی و دائمی کاهش یافته و یا خشک می‌شوند و نیز به دلیل حفر چاه‌های نزدیک به هم و نیز شیب هیدرولوژیک زمین و استفاده بی‌رویه از این چاه‌ها، کیفیت آب چاه‌ها تغییر کرده و آب شور می‌شود (۳). مهم‌ترین اثر خشک‌سالی بر کشاورزی، کاهش شدید تولید محصولات زراعی و به تبع آن افزایش واردات محصولات و کالاهای کشاورزی از خارج و کاهش صادرات کالاهای کشاورزی و در نتیجه کسری ترازهای خارجی و افزایش تورم می‌باشد (۳، ۱۱ و ۱۲). در این حالت وسعت خسارات وارده به درستی توسط برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کشور درک نشده است. هزینه خسارات وارده در حد پرداخت به افراد و مکان‌های خسارت دیده برمی‌گردد در حالی که هزینه وقوع خشک‌سالی از نقطه نظر تأثیر آن بر بهره‌برداران مختلف می‌تواند به مراتب بیشتر از مبالغ پرداختی باشد و در واقع شاید همین کم‌انگاشتن هزینه‌های این پدیده موجب شده تا تلاش جدی برای مدیریت خشک‌سالی صورت نگیرد. تا کنون مطالعاتی که در ایران به بررسی پیامدهای خشک‌سالی پرداخته‌اند، آثار خشک‌سالی را عمدتاً در سطح کلان بررسی نموده‌اند و تا آنجا که ما اطلاع داریم مطالعه‌ای برای نشان دادن این اثرات در سطح مزرعه انجام نشده است. در نتیجه بررسی پیامدهای این حادثه طبیعی امری لازم و ضروری به نظر

که در آن، $E[U]$: مطلوبیت انتظاری، p : بردار احتمال وقوع حالت‌های مختلف، $U(z,r)$: بردار مطلوبیت درآمد خالص، حالت‌های مختلف، z : بردار درآمد خالص حالت‌های مختلف، I : ماتریس واحد، x : سطح رشته فعالیت، C : ماتریس درآمد ناخالص، A : ماتریس ضرایب تکنیکی فعالیت‌ها، b : موجودی منابع و uf : هزینه‌های ثابت است.

مدل برنامه‌ریزی مطلوبیت کارا، یک مدل تخصیص زمین است که میزان اراضی موجود یک واحد زراعی را به صورت بهینه بین محصولات زراعی در شرایط زیر تخصیص می‌دهد: الف) زمانی که آب نامحدود باشد (ب) زمانی که آب محدود است اما هدف حداکثر کردن منافع خالص در هکتار می‌باشد. ج) زمانی که آب محدود است اما برای هر محصول تنها یک استراتژی آبیاری موردنظر است.

اما در صورتی که آب محدود باشد و هدف تخصیص بهینه منابع آب و خاک هر دو باشد چنین مدل‌هایی به دلیل عدم تخصیص بهینه آب از کارایی لازم برخوردار نیست. بنابراین ضروری است که استراتژی‌های آبیاری متفاوتی برای هر محصول در نظر گرفته شود. بدین ترتیب برای گندم ۲۶ استراتژی آبیاری، برای چغندر قند ۲۵ استراتژی آبیاری، برای جو، ۲۰ استراتژی آبیاری، برای ذرت دانه‌ای، ۳۱ استراتژی آبیاری و برنج یک استراتژی آبیاری در نظر گرفته شد. هر استراتژی آبیاری به صورت یک فعالیت در مدل وارد شده است. بر این اساس مدل دارای ۱۰۳ فعالیت است.

تابع هدف مدل، مطلوبیت انتظاری می‌باشد که برابر است با حاصل ضرب مطلوبیت در دوره t ، در احتمال وقوع این سطح از مطلوبیت. برای محاسبه مطلوبیت در دوره t ، ابتدا لازم است که سود خالص دوره t محاسبه گردد. بدین صورت که ابتدا مجموع بازده برنامه‌ای فعالیت‌ها از طریق حاصل ضرب میزان فعالیت‌ها در بازده برنامه‌ای هر واحد از آنها محاسبه می‌شود و سپس از این مقدار هزینه‌های ثابت و هزینه آب مصرفی کسر می‌گردد با توجه به ریسک گریز بودن کشاورزان که از روش معادل اطمینان محتمل برابر (Equality Likely Certainly Equivalent) استخراج شده

می‌رسد که برای دستیابی به این منظور در این مطالعه پیامدهای خشک‌سالی در سطح مزرعه در شهرستان مرودشت بررسی گردیده است.

روش تحقیق

این پژوهش در شهرستان مرودشت واقع در استان فارس انجام شده است. شهرستان مرودشت با مساحت ۴۶۳۷/۳۹۵ کیلومتر مربع در نیمه شمالی استان فارس قرار گرفته است. در این مطالعه جهت بررسی پیامدهای خشک‌سالی ابتدا با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده تصادفی دو مرحله‌ای (Two-Stage Stratified Random Sampling)، تعداد ۱۸۰ بهره‌بردار با منابع آبی مختلف در منطقه مرودشت، انتخاب و با مراجعه به آنها اطلاعات لازم از طریق پرسشگری فراهم شد. داده‌های سری زمانی مربوط به ۱۹ سال (۱۳۸۴-۱۳۶۶) در مورد قیمت، عملکرد، بازده ناخالص و بارندگی از مرکز آمار ایران و اداره هواشناسی جمع‌آوری شد. سپس با به کارگیری مدل مطلوبیت کارا، الگوی بهینه کشت، مصرف آب و درآمد انتظاری بهره‌برداران نماینده گروه‌های همگن در شرایط با و بدون خشک‌سالی بررسی شد. مسأله تصمیم‌سازی زارعین را می‌توان در قالب مدل بهینه‌سازی مطلوبیت تحت شرایط ریسک و عدم حتمیت شبیه‌سازی کرد. روش‌های مختلفی برای بهینه‌سازی مطلوبیت تحت شرایط ریسک ارائه شده است (۱۳، ۱۵). اما زمانی که تعداد زیادی تصمیم‌گیرنده همانند گروهی از زارعین وجود دارند که قرار است توصیه‌هایی جهت بهبود وضعیت آنها پیشنهاد شود، مناسب است که به جای یک برنامه، یک مجموعه کارا از برنامه‌های زراعی در اختیار آنها قرار گیرد. این هدف از طریق به کارگیری مدل برنامه‌ریزی مطلوبیت کارا (Utility Efficient Programming) امکان‌پذیر می‌باشد (۱۵). شکل ریاضی مدل برنامه‌ریزی مطلوبیت کارا به صورت رابطه ۱ می‌باشد.

$$\begin{aligned} \text{Maximize } E[U] &= pU(z,r) & r \text{ varied} & [1] \\ \text{Subject to:} & Ax \leq b \\ & Cx - Iz = uf \\ & x \geq 0 \end{aligned}$$

آب اثر محدودیت ماهیانه تأمین آب نیز در این مطالعه به صورت زیر وارد شده است. محدودیت امکانات آبی برای کشت گیاهان مختلف در دوره‌های زمانی مختلف به صورت رابطه ۵ می‌باشد. در واقع محدودیت آب بیانگر آن است که جمع مقدار آب مورد نیاز هر یک از گیاهان در دوره‌های مختلف نمی‌تواند از کل آب در دسترس بهره‌بردار که در راندمان آبیاری توزیع و انتقال ضرب شده است، بیشتر شود. در این تحقیق تخصیص بهینه آب و زمین با استفاده از روش برنامه ریزی خطی مطلوبیت کارا به کمک بسته نرم‌افزاری GAMS 22.5 انجام شد. در مطالعه حاضر برای تعیین ریسک‌گریزی از روش تجربی مبتنی بر تابع مطلوبیت (روش معادل اطمینان محتمل برابر ELCE) برای استخراج توابع مطلوبیت کشاورزان استفاده می‌شود (۱۳ و ۱۵). روش ELCE برای اجتناب از احتمالات ترجیحی طراحی شده است. به عبارت دیگر از پیش‌داوری در مورد تمایلات بهره‌بردار اجتناب می‌کند. در این مدل از معادل قطعی متغیرهای ریسکی برای تعیین نحوه گرایش کشاورزان استفاده می‌شود. پس از تعیین نقاط معادل مطمئن، با تخمین رابطه بین هر یک از نقاط معادل و مطلوبیت آنها می‌توان تابع مطلوبیت را به دست آورد (۲). انواع توابع مختلف می‌تواند برای برآورد تابع مطلوبیت از داده‌های به دست آمده از روش ELCE مورد استفاده قرار گیرد. در این مطالعه فرم تابعی توان منفی به صورت رابطه ۶ مورد استفاده قرار گرفته است.

$$U(z) = 1 - \exp(-r_A z) \quad [6]$$

برای ساختن محدودیت‌های ریسکی لازم است که کواریانس تاریخی بین بازده برنامه‌ای فعالیت‌ها با واریانس ذهنی زارعین ادغام شود، در ابتدا برای تعیین میانگین و واریانس ذهنی زارعین از توزیع مثلثی (Triangular Distribution Method) استفاده می‌شود. توزیع مثلثی توزیعی پیوسته است و تصریح آن مستلزم به دست آوردن سه مقدار از متغیر ریسکی (مثلاً عملکرد و یا قیمت محصولات زراعی) است. این مقادیر شامل کمترین (a)، بیشترین (b) و محتمل‌ترین مقدار (m) متغیر

است، استفاده از یک فرم تابع مطلوبیت محدب که در آن $u'(z) > 0$ و $u''(z) < 0$ باشد، ضروری است. لذا بعد از محاسبه سود خالص در دوره t از طریق رابطه ۲ که یک تابع نمایی منفی است، سود خالص به مطلوبیت در دوره t تبدیل می‌شود (۱۵).

$$U = 1 - \exp[-\{(1-\lambda)r_{\min} + \lambda r_{\max}\}z], \text{ for } 0 \leq \lambda \leq 1 \quad [2]$$

در این رابطه λ پارامتری است که تغییرات در ترجیحات ریسکی را منعکس می‌کند. r_{\min} و r_{\max} به ترتیب محدوده‌های بالا و پایین ضرایب ریسک‌گریزی مطلق (r_A) را نشان می‌دهند. پارامتر λ بین صفر و یک نوسان دارد. اگر λ برابر با صفر باشد، ضریب ریسک‌گریزی در حداقل ممکن خود می‌باشد (r_{\min}) و در صورتی که λ برابر با یک باشد، ریسک‌گریزی در حداکثر مقدار خود است (r_{\max}). z درآمد خالص مزرعه را اندازه می‌گیرد. تابع هدف با توجه به محدودیت‌های زیر حداکثر شده است.

$$\sum_{j=1}^n X_j \leq X_{\text{Total}} \quad [3]$$

$$\sum_{j=1}^n a_j x_j \leq L \quad [4]$$

$$\sum_{j=1}^n W_{aj} \leq q_{\text{Total}} \quad [5]$$

روابط ۳ و ۴ به ترتیب محدودیت زمین و محدودیت نیروی کار را نشان می‌دهند. که در آن: X_j : سطح زیرکشت گیاه j (هکتار)، X_{Total} : کل اراضی موجود در مزرعه نماینده (هکتار)، a_j : تعداد نفر-روز نیروی کار موردنیاز کشت یک هکتار از محصول j، L: حداکثر نیروی کار قابل دسترس، q_{Total} : حداکثر امکانات آبی موجود برای یک دوره ۱۰ روزه ($\text{m}^3/\text{ha}-10\text{day}$)، W_{aj} : مقدار آب آبیاری مورد نیاز گیاه j (مترمکعب بر هکتار در ۱۰ روز)

با توجه به ارزش آب در کشاورزی و محدودیت این منبع مهم و حیاتی و وجود خشک‌سالی‌های متناوب و نیز با توجه به اهمیت زمان در مورد این منبع، لازم است تا تخصیص این منبع به صورت بهینه صورت گیرد. در نتیجه جهت تخصیص بهینه

نتایج و بحث

با توجه به این که تا کنون در ایران مطالعه‌ای برای نشان دادن اثرات خشک‌سالی در سطح مزرعه انجام نشده است، در این مطالعه سعی بر این است که پیامدهای خشک‌سالی در سطح مزرعه مورد مطالعه قرار گیرد. بدین منظور الگوهای کشت، تولیدات محصولات و درآمد زارعین در شرایط با و بدون خشک‌سالی مورد مقایسه قرار گرفته است تا سطح خسارت وارد شده به کشاورزان به وضوح نشان داده شود. در این قسمت نتایج پیامدهای خشک‌سالی در صورت داشتن اطلاعات ناقص (عدم اطلاع) از وقوع خشک‌سالی در مورد مزرعه نماینده گروه همگن زارعینی که از منابع آبی مختلف (شامل: منابع آب سطحی کنترل‌شده (کانال اردیبهشت)، منابع آب سطحی کنترل نشده (رودخانه کر)، منابع آب زیرزمینی (چاه)، منابع آب تلفیقی (کانال اردیبهشت و چاه)، (رودخانه کر و چاه) استفاده می‌کنند و نیز در مورد بهره‌بردارانی که کشت دیم دارند، آورده شده است.

در جداول ۱ تا ۷، چهار الگوی بهینه کشت یا فعالیت برای واحد نماینده گروه‌های همگن زارعینی که از منابع آبی فوق‌الذکر استفاده می‌کنند، تعیین شده است. الگوی بهینه اول مربوط به زمانی است که واحد حداکثرکننده سود انتظاری است، به عبارت دیگر واحد نسبت به ریسک خنثی است. سایر الگوهای بهینه مربوط به واحدهای حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی است. از آنجا که الگوی بهینه فعالیت‌ها در سطح ریسک‌گریزی متوسط بسیار شبیه، الگوی فعلی واحد نماینده مورد بررسی است، در تحلیل سیاست‌ها از این سطح ریسک‌گریزی و هم‌چنین الگوی حداکثرکننده سود انتظاری استفاده شده است. از آنجا که تجزیه و تحلیل نتایج تک تک جداول به اطناب موضوع می‌انجامد، در جدول ۸ و ۹ نتایج حاصله از جداول ۱ تا ۷ آورده شده است و تحلیل‌ها بر اساس جدول ۸ و ۹ انجام می‌گیرد. نتایج جدول ۸ تفاوت سود انتظاری را در مورد بهره‌بردارانی که هدف آنها حداکثر کردن مطلوبیت است، در منابع آبی متفاوت، نشان می‌دهد. این جدول

ریسکی می‌باشد. توزیع احتمالات ذهنی زارعین در زمینه متغیرهای قیمت و عملکرد با استفاده از روش فوق تعیین شد. به‌دنبال آن، پس از جمع‌آوری مجموعه‌ای از داده‌های سری‌زمانی مربوط به قیمت عملکرد و بازده برنامه‌های فعالیت‌ها، این اعداد برای تورم اصلاح شد و با استفاده از تابع روند روندزدایی گردید و برای تلفیق واریانس ذهنی و کواریانس تاریخی بین فعالیت‌ها، بازده برنامه‌ای برای هر فعالیت به صورت زیر بازسازی شد. ابتدا بازده برنامه‌ای تاریخی که برای تورم و روند اصلاح شده بودند به صورت انحراف نرمال از میانگین درآمدند و به دنبال آن انحراف میانگین بازده برنامه‌ای ذهنی زارعین، جایگزین انحراف میانگین بازده برنامه‌ای تاریخی شد. بنابراین بازده برنامه‌ای بازسازی شده برای محصول Z در سال t ، $g(n)_j$ با استفاده از رابطه ۷ به دست آمد (۱۵):

$$g(n)_j = E(g(s)_j) + \left\{ g(h)_j - E(g(h)_j) \right\} \frac{\sigma(s)_j}{\sigma(h)_j} \quad [V]$$

که در آن، $E(g(s)_j)$: میانگین ذهنی بازده برنامه‌ای محصول Z ، $g(h)_j$: بازده برنامه‌ای تاریخی اصلاح شده محصول Z در سال برای دوره زمانی ۸۴-۱۳۶۶، $E(g(h)_j)$: میانگین بازده برنامه‌ای داده‌های تاریخی اصلاح شده برای محصول Z ، $\sigma(s)_j$: انحراف معیار ذهنی بازده برنامه‌ای برای محصول Z ، $\sigma(h)_j$: انحراف معیار تاریخی بازده برنامه‌ای محصول Z که با استفاده از داده‌های اصلاح شده، محاسبه گردیده است. بازده برنامه‌ای بازسازی شده از یک سو و واریانس ذهنی زارعین از سوی دیگر کواریانس تاریخی بین فعالیت‌ها را منعکس می‌سازد. داده‌های بازسازی شده بازده برنامه‌ای به عنوان حالت‌های مختلف طبیعی در مدل برنامه‌ریزی واحد نماینده، مورد استفاده قرار گرفته است (۴). مدل مطلوبیت کارا، برای مقایسه الگوی کشت، تولید محصولات و درآمد زارعین در سال‌های خشک و معمولی استفاده می‌شود، که در سال‌های خشک و معمولی سمت راست و چپ محدودیت‌ها عوض می‌شود.

جدول ۱. مقایسه الگوی بهینه فعالیت‌ها برای بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که از منبع آب سطحی کنترل شده استفاده می‌کنند (کانال اردیبهشت) (هکتار-ریال و مترمکعب)

الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی								مقدار فعالیت‌ها (هکتار)
حداکثرکننده سود انتظاری				الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی				
ریسک‌گریزی پایین		ریسک‌گریزی متوسط		ریسک‌گریزی بالا				
سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	گندم ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱/۴۵۵	۴/۹۲۵	گندم ۵
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۳۶۵	۰	گندم ۶
۰	۰	۱/۲۷۵	۰	۱/۲۷۵	۰	۰	۱/۲۷۵	گندم ۷
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۹۴۸	۰/۶۰۴	گندم ۱۴
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵/۱۲۴	گندم ۱۸
۰	۰	۰	۲/۶۸۱	۰	۴/۳۸۵	۰	۰	گندم ۱۹
۵/۷۲۸	۰	۲/۹۶	۰	۲/۹۶	۰	۲/۹۶	۰	گندم ۲۶
۰	۰	۰	۰	۰/۴۵۹	۱/۸۱۲	۰/۱۳۶	۰	ذرت ۱
۰	۲/۵۰۲	۰/۹۶۵	۲/۵۰۲	۰	۰	۰	۰	ذرت ۷
۰/۹۸۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چغندر قند ۱
۰	۰	۰	۰	۰/۵۴۷	۰	۰/۷۸۸	۰	چغندر قند ۱۹
۰	۰	۰	۰	۰/۱۴۱	۱/۲۷۲	۰/۳۰۹	۱/۲۷۲	چغندر قند ۲۵
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱/۷۳۵	برنج
۳۹۸۶۶۳۰	۳۵۱۶۵۵۷۰	۱۹۷۰۳۴۶۰	۳۸۱۹۳۰۹۰	۱۹۷۰۳۴۶۰	۳۶۴۷۴۴۱۰	۱۹۵۴۵۰۲۰	۳۶۴۹۴۳۹۰	سود انتظاری شتوی
۹۹۸۱۴۸۰	۲۲۵۶۷۲۶۰	۸۷۰۹۰۵۰	۲۲۵۶۷۲۶۰	۱۰۳۷۳۸۵۰	۲۹۴۵۷۹۸۰	۱۰۹۲۸۵۳۰	۳۰۱۵۳۷۶۰	سود انتظاری صیفی
۱۳۹۶۸۱۱۰	۵۷۷۳۲۸۶۰	۲۸۴۱۲۵۱۰	۶۰۷۶۰۳۵۰	۳۰۷۷۳۱۰	۶۵۹۳۲۴۰۰	۳۰۴۷۳۵۵۰	۶۶۶۴۸۱۵۰	سود انتظاری
۳۴۵۱۶	۱۰۵۲۴۳	۵۹۰۵۵	۱۰۹۵۱۶	۶۷۲۷۱	۱۳۳۰۷۸	۷۱۳۶۵	۱۴۷۳۱۹	آب مصرفی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تلفیقی ۲۰ تا ۲۲ درصد کاهش داشته است. در مورد محصولات صیفی این خسارت بسیار بیشتر می‌باشد. به طوری که سود انتظاری بهره‌بردارانی که از آب رودخانه و چاه سطحی استفاده می‌کنند، نسبت به سال نرمال به ترتیب ۷۸ درصد کاهش داشته است. اگر کل سود انتظاری کشاورز مد نظر قرار داده شود، بهره‌بردارانی که از آب رودخانه استفاده می‌کنند، و نیز بهره‌بردارانی که به کشت دیم اشتغال دارند بیشترین خسارت را می‌بینند. این دسته از بهره‌برداران به ترتیب با کاهش ۶۴ و ۷۹ درصدی سود انتظاری نسبت به سال نرمال مواجه هستند.

نشان می‌دهد که در الگوی حداکثرکننده مطلوبیت بهره‌بردارانی که از رودخانه و کانال استفاده می‌کنند و نیز بهره‌بردارانی که کشت دیم دارند در مورد محصولات شتوی، بیشترین سطح خسارت را متحمل می‌شوند که این میزان به ترتیب برابر با کاهش ۴۸، ۵۴ و ۷۹ درصدی سود انتظاری نسبت به سال نرمال می‌باشد.

کمترین سطح خسارت متوجه بهره‌بردارانی است که از منابع آب تلفیقی و چاه استفاده می‌کنند که به طور متوسط سود انتظاری آنها نسبت به سال نرمال در مورد چاه عمیق و منابع

جدول ۲. مقایسه الگوی بهینه فعالیت‌ها برای بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که از منبع آب سطحی کنترل نشده استفاده می‌کنند (رودخانه)

الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی		سطح ریسک‌گریزی متوسط		سطح ریسک‌گریزی بالا		حداکثرکننده سود انتظاری		مقدار فعالیت‌ها (هکتار)
سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	
۰	۴/۲۳۵	۱/۰۱۴	۳/۹۲۶	۰/۳۹۳	۰/۴۶۶	۰/۳۳۶	۰	گندم ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱/۷۸۶	گندم ۱۸
۰	۰	۰	۰	۰	۴/۱۵۹	۰	۲/۸۴	گندم ۱۹
۰	۰	۰	۱/۳۷۶	۰	۱/۴۵۸	۰	۰	گندم ۲۵
۴/۶۲۶	۰	۳/۶۱۲	۰	۲/۸۵۷	۰	۲/۸۳۲	۰	گندم ۲۶
۱/۲۷۶	۰	۱/۲۷۶	۰	۱/۲۷۶	۰	۱/۱۵۴	۰	جو ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰/۶۲	۰/۱۲۲	۰/۶۲	جو ۱۱
۰	۰	۰	۰/۹۹۶	۰	۰/۶۵۸	۰	۰	جو ۱۹
۰	۰	۰	۰	۰	۱/۹۲۸	۰/۴۸۳	۰/۰۴	ذرت ۱
۰	۲/۵۰۲	۰	۲/۵۰۲	۰/۴۸۳	۰	۰	۰	ذرت ۷
۰/۴۹۴	۰/۴۹۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چغندر قند ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰/۲۱۲	۰	۰/۳۷۳	چغندر قند ۱۹
۰	۰	۰	۰	۰	۰/۷۵۴	۰	۰/۷۲۴	چغندر قند ۲۵
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱/۷۰۴	برنج
۹۲۴۹۳۴۰	۳۰۲۳۹۶۵۰	۱۵۲۴۱۹۱۰	۳۲۹۳۴۶۷۰	۱۷۲۳۳۰۰۰	۳۴۹۷۹۱۶۰	۱۸۷۷۶۸۱۰	۳۴۸۱۲۹۲۰	سود انتظاری شتوی
۴۹۹۰۷۴۰	۲۲۵۶۷۲۱۰	۴۹۹۰۷۴۰	۲۲۵۶۷۲۱۰	۴۳۵۴۵۲۰	۲۷۴۰۶۰۸۰	۴۶۰۰۵۷۰	۲۸۱۳۲۶۴۰	سود انتظاری صیفی
۱۴۲۴۰۰۷۰	۵۲۸۰۶۸۷۰	۲۰۲۳۲۶۴۰	۵۵۵۰۱۸۸۰	۲۳۱۱۰۱۳۰	۶۲۳۸۵۲۴۰	۲۳۳۷۷۳۹۰	۶۲۹۴۵۵۵۰	سود انتظاری
۳۱۷۱۶	۹۸۴۰۸	۴۵۲۶۲	۱۰۲۶۴۸	۴۸۹۰۳	۱۲۳۴۷۲	۴۹۴۰۴	۱۳۸۱۳۱	آب مصرفی

خشک مدل فعالیت‌های گندم ۱، گندم ۷ و گندم ۲۶ را انتخاب کرده‌است. در این حالت سطح زیرکشت گندم ۱، ۱/۶ هکتار کاهش یافته‌است. هم‌چنین در مورد محصولات صیفی سطح زیرکشت ذرت ۷، ۱/۵۴ هکتار کاهش یافته‌است. در این مورد میزان آب مصرفی ۴۲٪ نسبت به سال نرمال کاهش داشته‌است (جدول ۱). در منبع آب سطحی کنترل نشده (رودخانه)، گندم ۱ با سطح ۳/۹۲۶ هکتار و جو با سطح ۰/۹۹۶ هکتار در سال خشک تبدیل به گندم ۱ با سطح ۱/۰۱۴ هکتار، گندم ۲۶ با سطح ۳/۶۱۲ هکتار و جو ۱ با سطح ۱/۲۷۶ هکتار تبدیل شده‌اند. در

بهره‌برداران از چاه عمیق و منابع آب تلفیقی با کمترین سطح خسارت متوجه هستند که این میزان برابر با کاهش ۷ درصدی سود انتظاری نسبت به سال نرمال در مورد چاه عمیق و ۳۲ تا ۳۵ درصدی در مورد منابع تلفیقی می‌باشد. روی هم رفته بیشترین سطح خسارت متوجه بهره‌بردارانی است که کشت دیم دارند. این میزان خسارت کاهش ۷۹ درصدی سود انتظاری نسبت به سال نرمال می‌باشد، که بسیار چشمگیر است. در منبع آب سطحی کنترل شده (کانال) در سال نرمال مدل فعالیت‌های گندم ۱ و گندم ۱۹ را وارد الگوی بهینه کشت می‌کند. در سال

جدول ۳. مقایسه الگوی بهینه فعالیت‌ها برای بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که از منبع آب زیرزمینی استفاده می‌کنند (چاه سطحی) (هکتار-ریال و مترمکعب)

الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی								مقدار فعالیت‌ها (هکتار)
حداکثرکننده سود انتظاری				ریسک‌گریزی پایین				
ریسک‌گریزی بالا		ریسک‌گریزی متوسط		ریسک‌گریزی پایین		ریسک‌گریزی بالا		
سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	
۱/۵۲۲	۳/۷۸۲	۲/۰۴۱	۳/۵۰۵	۲/۰۸۶	۲/۰۸۹	۰	۰	گندم ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲/۴۰۱	۲/۱۱۷	گندم ۱۴
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۵۴۱	۱/۹۹۴	گندم ۱۸
۰	۰	۰	۰	۰/۸۵۶	۲/۰۳۳	۰	۰	گندم ۱۹
۲/۵۸۹	۰	۲/۰۷	۰	۱/۱۶۹	۰	۱/۱۶۹	۰	گندم ۲۶
۰/۸۸۹	۰	۰/۸۸۹	۰	۰	۰	۰	۰	جوا
۰	۰	۰	۰	۰/۳۸۶	۰	۰/۳۸۶	۰	جوا ۱۱
۰	۰	۰	۰/۸۸۹	۰/۵۰۳	۰/۸۸۸	۰/۵۰۳	۰/۸۸۹	جوا ۱۹
۰	۰	۰	۰	۰/۴۴۷	۲/۰۶۹	۰	۰	ذرت ۱
۰/۴۴۷	۲/۰۶۹	۰/۴۴۷	۲/۰۶۹	۰	۰	۰	۰	ذرت ۷
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چغندر قند ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چغندر قند ۲۵
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۴۲۸	۱/۹۴۹	برنج
۱۶۰۵۲۴۱۰	۲۶۹۹۹۶۹۰	۱۹۱۲۲۴۶۰	۲۹۴۰۵۹۵۰	۲۳۱۹۱۵۶۰	۳۱۶۹۲۱۵۰	۲۳۱۹۷۹۵۰	۳۱۷۰۲۰۰۰	سود انتظاری شتوی
۴۰۲۹۸۶۰	۱۸۶۶۲۲۲۰	۴۰۲۹۸۶۰	۱۸۶۶۲۲۲۰	۴۲۵۷۵۸۰	۱۹۷۱۶۷۵۰	۴۴۲۹۱۰۰	۲۰۱۸۴۸۵۰	سود انتظاری صیفی
۲۰۰۸۲۲۷۰	۴۵۶۶۱۹۱۰	۲۳۱۵۲۳۲۰	۴۸۰۶۸۱۸۰	۲۷۴۴۹۱۴۰	۵۱۴۰۸۹۰۰	۲۷۶۲۷۰۵۰	۵۱۸۸۶۸۵۰	سود انتظاری
۴۰۸۵۷	۸۴۱۴۶	۴۷۷۹۸	۸۷۹۳۳	۵۸۴۶۳	۹۲۴۸۱	۶۱۹۷۶	۱۰۷۷۲۸	آب مصرفی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

خشک سطح زیر کشت گندم ۱ تغییری نکرده است. ذرت ۷ با سطح ۲/۲۳۹ هکتار به عنوان الگوی بهینه کشت انتخاب شده است که در سال خشک این الگو به چغندر قند ۲۵ با سطح ۰/۴۰۳ هکتار و ذرت ۷ با سطح ۱/۷۹۳ هکتار تبدیل شده است. در این مورد میزان آب مصرفی ۲۲٪ نسبت به سال نرمال افزایش داشته است (جدول ۴). هم‌چنین در منبع آب تلفیقی (کانال و چاه) در سال خشک، سطح زیر کشت گندم ۱، ۱/۲ هکتار کاهش یافته است. گندم ۱۹ از الگوی کشت حذف و در عوض گندم ۲۶ به الگوی کشت اضافه شده است (جدول ۵). در این حالت نیز میزان آب مصرفی ۱۹٪ نسبت به سال نرمال

این مورد سطح زیر کشت گندم ۱ ۲/۹۱۲ هکتار کاهش یافته است. ذرت ۷ با سطح زیر کشت ۲/۵۰۲ هکتار که در سال نرمال به عنوان فعالیت بهینه انتخاب شده است به چغندر قند ۱ با سطح ۰/۴۹۴ هکتار در سال خشک تبدیل شده است. آب مصرفی هم ۵۶٪ نسبت به سال نرمال کاهش داشته است (جدول ۲). در چاه سطحی در سال خشک، سطح زیر کشت گندم ۱، ۱/۵ هکتار کاهش یافته و به جای آن گندم ۲۶ وارد الگوی بهینه کشت شده است (جدول ۳). در مورد چاه عمیق در سال نرمال، گندم ۱ با سطح ۴/۱۰۱ هکتار و جوا با سطح ۰/۵۸۵ هکتار به عنوان الگوی بهینه کشت انتخاب شده‌اند که در سال

جدول ۴. مقایسه الگوی بهینه فعالیت‌ها برای بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که از منبع آب زیرزمینی استفاده می‌کنند (چاه عمیق) (هکتار-ریال و مترمکعب)

الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی								مقدار فعالیت‌ها (هکتار)
ریسک‌گریزی پایین				ریسک‌گریزی متوسط				
سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	
۴/۰۱۲	۴/۲۸۶	۴/۰۱۲	۴/۱۰۴	۳/۸۵۱	۳/۴۳	۳/۸۵۱	۳/۸۵۱	گندم ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴/۰۸	گندم ۱۴
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۲۷۶	گندم ۱۸
۰	۰	۰	۰	۰	۰/۹۱۱	۰	۰	گندم ۱۹
۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۷۲	۰	۰	جو ۱۱
۰	۰	۰	۰/۵۸۵	۰/۱۶	۰	۰/۱۶	۰/۵۸۳	جو ۱۹
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چغندر قند ۱۹
۰	۰	۰/۷۰۳	۰	۰/۹۸۹	۰/۰۴۱	۰/۹۸۹	۰/۰۶۲	چغندر قند ۲۵
۰	۰	۰	۰	۱/۶۱۲	۲/۲۱۳	۰	۰	ذرت ۱
۲/۲۳۹	۲/۲۳۹	۱/۷۹۳	۲/۲۳۹	۰	۰	۰	۰	ذرت ۷
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱/۴۸۵	۲/۰۲۷	برنج
۲۵۵۴۸۹۶۰	۳۰۵۹۹۶۵۱	۲۵۵۴۸۹۶۰	۳۲۱۸۱۴۱۰	۲۵۱۸۶۹۶۰	۳۳۱۰۴۶۵۹	۲۵۱۸۶۹۶۰	۳۳۰۵۰۶۲۵	سود انتظاری شتوی
۲۰۱۹۸۴۴۰	۲۰۱۹۸۴۴۲	۲۲۹۱۰۱۳۰	۲۰۱۹۸۴۴۰	۲۴۸۳۶۵۰۰	۲۱۴۸۳۵۸۰	۲۴۸۵۴۰۷۰	۲۱۵۸۲۸۰۰	سود انتظاری صیفی
۴۵۷۴۷۴۰۰	۵۰۷۹۸۰۹۲	۴۸۴۵۹۱۰۰	۵۲۳۷۹۸۵۰	۵۰۰۲۳۴۶۰	۵۴۵۸۱۲۳۹	۵۰۰۴۱۰۳۰	۵۴۶۳۳۴۲۶	سود انتظاری
۱۱۰۹۲۶	۹۲۹۸۶	۱۲۳۱۳۵	۹۵۴۷۵	۱۲۸۷۰۹	۹۸۸۹۳	۱۳۹۵۰۶	۱۱۳۹۱۱	آب مصرفی

جدول ۵. مقایسه الگوی بهینه فعالیت‌ها برای بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که از منبع آب تلفیقی استفاده می‌کنند (چاه و کانال اردیبهشت) (هکتار-ریال و مترمکعب)

الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی								مقدار فعالیت‌ها (هکتار)
ریسک‌گریزی پایین				ریسک‌گریزی متوسط				
سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	
۰	۶/۹۷۸	۵/۷۳۴	۶/۹۲۵	۴/۸۷۵	۶/۹۲۵	۰	۶/۵۵۳	گندم ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵/۷۹۸	۰/۴۴۷	گندم ۱۴
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۳۰۷	۰	گندم ۱۸
۰	۰	۰	۰/۰۷۵	۱/۲۳۱	۰/۰۷۵	۰	۰	گندم ۱۹
۷	۱/۲۶۶	۰/۸۹۴	۰	۰	۰	۰/۸۹۴	۰	گندم ۲۶
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چغندر قند ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	چغندر قند ۲۵
۰	۰	۰	۰	۱/۵۶۷	۳/۱۳۵	۰	۰	ذرت ۱
۱/۵۶۷	۳/۱۳۵	۱/۵۶۷	۳/۱۳۵	۰	۰	۰	۰	ذرت ۷
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱/۴۴۴	۲/۸۸۸	برنج
۴۸۷۱۹۵۰	۱/۴۴۴	۳۸۷۴۳۴۳۰	۴۹۹۰۱۷۱۱	۳۹۷۰۱۶۶۰	۴۹۹۰۱۷۱۱	۳۹۷۱۲۳۹۰	۴۹۹۰۲۴۵۰	سود انتظاری شتوی
۱۴۱۳۸۹۱۰	۲۸۲۷۷۸۱۸	۱۴۱۳۸۹۶۰	۲۸۲۷۷۸۱۸	۱۴۹۳۷۸۴۰	۲۹۸۷۵۶۸۵	۱۴۹۵۴۹۳۰	۲۹۹۰۹۸۶۱	سود انتظاری صیفی
۱۹۰۱۰۸۶۰	۷۸۰۹۴۷۸۳	۵۲۸۱۲۳۳۰	۷۸۱۷۹۵۳۰	۵۴۶۳۹۵۰۰	۷۹۷۷۷۳۹۶	۵۴۶۶۷۳۲۰	۷۹۸۱۲۳۱۲	سود انتظاری
۳۶۲۸۶	۱۳۹۸۷۱	۱۱۲۸۵۵	۱۳۹۹۹۱	۱۱۷۱۳۶	۱۴۱۹۹۴	۱۲۷۶۳۳	۱۶۹۰۵۷	آب مصرفی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۶. مقایسه الگوی بهینه فعالیت‌ها برای بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که از منبع آب تلفیقی استفاده می‌کنند (چاه و رودخانه) (هکتار-ریال و مترمکعب)

الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی								مقدار فعالیت‌ها (هکتار)
حداکثرکننده سود انتظاری				الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی				
ریسک‌گریزی پایین		ریسک‌گریزی متوسط		ریسک‌گریزی بالا				
سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	
۴/۹۷۶	۰	۴/۹۷۶	۲/۱۹۶	۴/۹۷۶	۰	۵/۲۹۴	۰	گندم ۱
۱/۱۷۱	۰	۰	۱/۱۷۱	۰	۰	۰	۰	گندم ۷
۲/۴۵۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	گندم ۱۴
۰/۹۵۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	گندم ۱۸
۰	۰	۰	۱/۲۱۱	۰	۰	۰	۰	گندم ۱۹
۰/۳۹۷	۰	۰/۳۹۷	۰	۰/۳۹۷	۰	۰/۹۰۳	۴/۹۷۶	گندم ۲۶
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱/۰۲۴	۱/۰۲۴	جو ۱
۱/۰۲۴	۱/۰۲۴	۱/۰۲۴	۱/۰۲۴	۱/۰۲۴	۱/۰۲۴	۰	۰	جو ۱۹
۰	۰	۰	۰/۹۲	۲/۴۸۲	۰	۰	۰/۰۳۳	ذرت ۱
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲/۴۸۲	۰/۹۲	ذرت ۷
۰/۸۹۴	۲/۳۰۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	برنج
۳۳۲۴۹۱۲۰	۴۰۵۷۰۷۴۰	۳۳۲۴۹۱۲۰	۴۰۵۷۰۷۴۰	۳۳۲۴۹۱۴۸۰	۴۰۵۷۰۷۴۰	۳۷۷۹۹۵۷۰	۸۱۰۵۱۴۰	سود انتظاری شتوی
۸۱۷۹۲۶۶۰	۲۳۶۶۰۱۰۰	۸۱۷۹۲۶۶۰	۸۷۷۱۲۴۰	۲۲۳۹۴۶۶۰	۸۳۰۲۱۲۰	۲۲۳۹۴۶۷۰	۸۳۰۲۱۲۰	سود انتظاری صیفی
۴۲۰۴۱۷۸۰	۶۴۲۳۰۸۴۰	۴۲۰۴۱۷۸۰	۴۲۰۱۲۷۲۰	۶۲۹۶۵۴۱۰	۴۰۷۵۹۴۸۰	۶۰۱۹۴۲۳۰	۱۷۱۰۷۲۵۰	سود انتظاری
۹۸۴۵۰	۱۱۴۴۲۲	۹۸۴۵۰	۹۲۹۵۳	۱۱۲۸۳۶	۸۷۲۳۳	۱۰۸۴۷۶	۳۲۸۳۳	آب مصرفی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۷. مقایسه الگوی بهینه فعالیت‌ها برای بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که کشت دیم دارند. (هکتار-ریال)

الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی								مقدار فعالیت‌ها (هکتار)
حداکثرکننده سود انتظاری				الگوی حداکثرکننده مطلوبیت در سطوح مختلف ریسک‌گریزی				
ریسک‌گریزی پایین		ریسک‌گریزی متوسط		ریسک‌گریزی بالا				
سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	سال نرمال	سال خشک	
۱/۶۱۶	۰/۳۴۳	۱/۶۱۶	۰/۳۴۳	۱/۲۷۷	۰/۳۴۳	۰/۸۷۲	۰/۳۴۳	گندم
۲/۳۸۴	۰	۰/۹۳۹	۰	۰	۰	۰	۰	جو
۰	۰	۰	۰	۰/۱۹۹	۰	۰/۴۳۸	۰	نخود
۲۲۳۵۴۱۰	۳۹۹۶۰	۲۲۳۵۴۱۰	۳۹۹۶۰	۱۸۸۴۵۵۰	۳۹۹۶۰	۱۸۵۹۲۶۰	۳۹۹۶۰	سود انتظاری شتوی (ریال)
۲۲۳۵۴۱۰	۳۹۹۶۰	۲۲۳۵۴۱۰	۳۹۹۶۰	۱۸۸۴۵۵۰	۳۹۹۶۰	۱۸۵۹۲۶۰	۳۹۹۶۰	سود انتظاری (ریال)

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۸. کاهش سود انتظاری در سال خشک نسبت به سال نرمال در الگوی حداکثرکننده مطلوبیت منابع مختلف آبی (درصد)

منابع آبی	شتوی	صیفی	کل
کانال	۴۸	۶۱	۵۳
رودخانه	۵۴	۷۸	۶۴
چاه سطحی	۳۵	۷۸	۵۲
چاه عمیق	۲۱	-	۷
کانال و چاه	۲۲	۵۰	۳۲
رودخانه و چاه	۲۰	۶۳	۳۵
دیم	۷۹	-	۷۹

جدول ۹. کاهش سود انتظاری در سال خشک نسبت به سال نرمال در الگوی حداکثرکننده سود انتظاری منابع مختلف آبی (درصد)

منابع آبی	شتوی	صیفی	کل
کانال	۴۶	۶۳	۵۴
رودخانه	۴۶	۸۴	۶۳
چاه سطحی	۲۷	۷۸	۴۷
چاه عمیق	۲۴	-	۸
کانال و چاه	۲۰	۵۰	۳۱
رودخانه و چاه	۱۸	۶۴	۳۵
دیم	۸۲	-	۸۲

مربوط به بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی است که از آب رودخانه استفاده می‌کند (۵۶٪). فقط در مورد چاه عمیق میزان آب مصرفی ۳۲٪ نسبت به سال نرمال افزایش داشته است. در مورد الگوی حداکثر کردن سود انتظاری نیز روند مشابهی مشاهده می‌شود.

همان‌طور که گفته شد، آب یکی از مهم‌ترین منابع در کشاورزی محسوب می‌شود و کمبود آن در شرایطی که ضریب حساسیت عملکرد محصول نسبت به آب بالاست، می‌تواند اثر بسیار زیادی بر کاهش عملکرد محصول داشته باشد. در این قسمت قیمت سایه‌ای آب در مزارعی که از آب کانال مشروب می‌گردند، در دهه‌های مختلف سال در جدول ۱۰ آورده شده است. لازم به ذکر است که این قیمت‌ها از الگوی حداکثر کردن سود انتظاری محاسبه شده‌اند. قیمت سایه‌ای هر منبع حداکثر میزان هزینه‌ای است که بهره‌بردار حاضر است برای در اختیار گرفتن یک واحد اضافی از محدودیتی که به‌طور کامل مورد

کاهش داشته است. در منبع آب تلفیقی (رودخانه و چاه) در سال خشک، گندم ۱ با سطح زیرکشت کمتر و گندم ۲۶ و جویا به جای گندم ۱ و جویا ۱۹ وارد الگوی کشت شده‌اند. در این حالت نیز میزان آب مصرفی ۲۳٪ نسبت به سال نرمال کاهش داشته است (جدول ۶).

با توجه به آنچه ذکر شد می‌توان چنین نتیجه گرفت که در سال خشک، در همه منابع آبی به جز چاه عمیق سطح زیرکشت گندم ۱ کاهش، و به جای آن گندم ۲۶ به الگوی کشت اضافه شده است. در مورد محصولات صیفی نیز سطح زیرکشت کاهش چشمگیر داشته است. میزان آب مصرفی در تمامی موارد به جز چاه عمیق، نسبت به سال خشک کاهش داشته است که این کاهش ۱۹ تا ۵۶ درصد آب مصرفی نسبت به سال نرمال می‌باشد. کمترین میزان کاهش آب مصرفی نسبت به سال نرمال مربوط به بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی است که از منابع آب تلفیقی استفاده می‌کنند (۱۹٪) و بیشترین کاهش

جدول ۱۰. قیمت سایه‌ای آب در دهه‌های مختلف سال

قیمت سایه‌ای آب (ریال/ ده متر مکعب)		ضریب واکنش عملکرد به آب (Ky) گندم	ایام سال
سال خشک	سال نرمال		
۳۵۵۹	۰	۰/۰۱	آبان تا دی
۱۶۴۳	۰	۰۰/۰۱	دهه اول بهمن
۴۳۹	۰	۰/۰۱	دهه دوم بهمن
۰	۰	۰/۰۱	دهه سوم بهمن
۰	۰	۰/۲	دهه اول اسفند
۰	۰	۰/۲	دهه دوم اسفند
۰	۰	۰/۲	دهه سوم اسفند
۲۲۳۶۸	۳۳۸۰	۰/۲	دهه اول فروردین
۱۸۵۳۲	۴۵۱۴	۰/۶	دهه دوم فروردین
۱۶۵۰۵	۵۴۸۰	۰/۶	دهه سوم فروردین
۱۸۶۱۹	۱۰۳۹۴	۰/۵	دهه اول اردیبهشت
۱۵۳۰۳	۵۰۲۱	۰/۵	دهه دوم اردیبهشت
۲۲۲۷۵	۱۱۹۹۳	۰/۵	دهه سوم اردیبهشت
۷۴۹۱	۱۳۲۲	۰/۰۱	دهه اول خرداد

مأخذ: یافته‌های تحقیق

می‌شود. پس بهتر است که در صورت اعمال کم‌آبیاری این عمل در آبان ماه تا دهه اول فروردین انجام گیرد که به ترتیب معادل با مرحله استقرار و رشد رویشی می‌باشد و ضریب واکنش عملکرد به آب در حداقل مقدار ممکن خود می‌باشد. همان‌طور که از جدول ۱۰ به‌دست می‌آید در دهه‌های اول و سوم اردیبهشت قیمت سایه‌ای هر ده متر مکعب آب به ترتیب برابر با ۱۰۳۹۴ و ۱۱۹۹۳ ریال است. در واقع کم‌آبیاری دقیقاً در مراحل انجام گرفته که ضریب واکنش عملکرد گیاه نسبت به آب بالا است. در سال خشک قیمت‌های سایه‌ای محاسبه شده بالاتر است. در سال خشک به دلیل کمبود بارندگی قیمت سایه‌ای آب در اکثر دهه‌ها صفر نمی‌باشد این مطلب بالاتر بودن ارزش آب و کمبود آن را در سال خشک نشان می‌دهد. قیمت سایه‌ای آب در دهه دوم فروردین تا دهه سوم اردیبهشت بسیار بالا می‌باشد. همان‌طور که گفته شد این مراحل با ضریب واکنش عملکرد نسبت به آب بالا (۰/۶ و ۰/۵) حساس‌ترین

استفاده قرار گرفته است، پرداخت کند. بدیهی است که اگر در یک دهه تمام منابع آب موجود مورد استفاده قرار نگیرد، قیمت سایه‌ای آن صفر خواهد بود. با توجه به نتایج جدول ۱۰ قیمت سایه‌ای آب در سال نرمال در بیشتر دهه‌ها بزرگ‌تر از صفر می‌باشد. مثلاً در مورد دهه اول فروردین قیمت سایه‌ای ۳۳۸۰ ریال بیانگر این است که ده متر مکعب آب اضافی منجر به افزایش تولید به ارزش ۳۳۸۰ ریال خواهد شد. همان‌طور که گفته شد اعمال کم‌آبیاری در مراحل از رشد گیاه تأثیر بسیار زیادی بر کاهش عملکرد خواهد داشت. این دهه عمدتاً معادل با مرحله گل‌دهی محصولات می‌باشد. به عبارت دیگر این دهه بدترین زمان اعمال کم‌آبیاری است که تأثیر بسیار زیادی روی عملکرد به‌جای می‌گذارد و عملکرد را به‌طور چشمگیری کاهش می‌دهد. به‌طور کلی هرچه ضریب واکنش عملکرد به آب بالا باشد، اعمال کم‌آبیاری در آن مرحله منجر به کاهش بیشتر عملکرد

۱- برای تخمین خسارت خشک سالی در سطح مزرعه از نتایج چنین مدل‌هایی استفاده گردد تا پرداخت غرامت یا بیمه خشک سالی متناسب با پیامدهای صورت گرفته باشد.

۲- برای تخمین میزان کاهش تولید انواع محصول و در نتیجه برنامه‌ریزی برای واردات و صادرات و تنظیم بازار از نتایج چنین مدل‌هایی می‌توان استفاده کرد.

۳- برای تعیین استراتژی‌های بهینه آبیاری می‌توان از نتایج این مدل‌ها استفاده کرد، به عنوان مثال در سال نرمال در مورد بهره‌بردار نماینده گروه همگن زارعینی که از آب کانال استفاده می‌کنند، گندم ۱ و گندم ۱۹ به عنوان فعالیت‌های بهینه وارد الگوی کشت شده‌اند. در حالی که در سال خشک، گندم ۱، گندم ۷ و گندم ۲۶ وارد الگوی بهینه کشت شده‌اند. در واقع در سال خشک فعالیت‌هایی با استراتژی کم آبیاری بیشتر وارد الگوی کشت شده‌اند.

۴- مصرف آب به‌هنگام خشک سالی در مورد بهره‌بردارانی که از چاه عمیق استفاده می‌کنند، افزایش می‌یابد که این امر می‌تواند پیامد کاهش سطح آب زیرزمینی را به دنبال داشته‌باشد. بنابراین استفاده از آب در این گروه از بهره‌برداران به‌هنگام خشک سالی باید محدود شود.

۵- با توجه به این که خشک سالی پدیده‌ای طبیعی است لازم است که نظام بیمه محصولات کشاورزی جهت مقابله با پیامدهای خشک سالی بر درآمد زارعین گسترش یابد.

۶- از طریق محاسبه قیمت سایه‌ای آب در دهه‌های مختلف، می‌توان الگوهای رهاسازی آب از دریچه سد را که در شرایط کنونی بهینه نمی‌باشد، بهینه نمود. مناسب‌ترین زمان برای اعمال کم آبیاری در فصل بهار، در دهه‌های اول فروردین و اول خرداد می‌باشد.

مراحل نسبت به کم آبیاری هستند و کم آبیاری دقیقاً در این مراحل اعمال شده است که دلالت بر کمبود چشمگیر آب در این دهه‌ها دارد. با توجه به نتایج حاصله می‌توان گفت که الگوی رهاسازی آب در دهه‌های اول و سوم اردیبهشت سال زراعی ۸۵-۱۳۸۴ و دهه دوم فروردین تا سوم اردیبهشت سال ۸۰-۱۳۷۹ بهینه نبوده است. در این مراحل حتی الامکان نباید کم آبیاری صورت گیرد و آب مورد نیاز در اختیار کشاورزان قرار داده شود و به‌جای آن در مراحل استقرار و رسیدن گیاه که تنش نسبت به کم آبی زیاد نمی‌باشد، میزان آب کمتری در اختیار کشاورز قرار گیرد. بنابراین جهت مدیریت رهاسازی آب از سد، می‌توان از قیمت‌های سایه‌ای محاسبه شده در این تحقیق که اهمیت آب را در فرایند تولید نشان می‌دهد، استفاده نمود. بدین صورتی که زمانی اقدام به اعمال کم آبیاری نمود که قیمت سایه‌ای آب در کمترین مقدار باشد (در چنین شرایطی حساسیت نسبت به تنش آبی بسیار کم است) و زمانی اقدام به رها کردن آب از دریچه سد نمود که قیمت سایه‌ای آب در بیشترین مقدار باشد (در چنین شرایطی حساسیت نسبت به تنش آبی بسیار بالا است).

پیشنهادات

برای مقابله اصولی یا به تعبیر دیگر مدیریت خشک سالی، دست‌یابی به اطلاعات جامع از اهمیت زیادی برخوردار است. مطالعه حاضر با فراهم آوردن چنین اطلاعاتی در سطح مزرعه، گامی در جهت منطقی نمودن مدیریت خشک سالی است، بنابراین پیشنهاد می‌گردد:

منابع مورد استفاده

۱. اسماعیلی، ک. ۱۳۸۱. *تحلیلی بر منابع آب و خشک سالی در خراسان*. آب و محیط زیست ۵۰: ۴-۹.
۲. ترکمانی، ج. ۱۳۷۵. استفاده از برنامه‌ریزی ریاضی توأم با ریسک در تعیین کارایی بهره‌برداران کشاورزی. علوم کشاورزی ایران ۲۷(۴): ۹۵-۱۰۴.

۳. دهقان، م. و همکاران. ۱۳۷۹. آثار و پیامدهای خشک‌سالی در بخش کشاورزی و راه‌های مقابله با آن. مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، تهران.
۴. زیبایی، م.، غ.ر. سلطانی. و م. بخشوده. ۱۳۸۴. مدیریت تقاضای آب کشاورزی در سطح مزرعه، مطالعه موردی: دشت فیروزآباد. پنجمین کنفرانس دو سالانه اقتصاد کشاورزی، زاهدان.
۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور. قیمت فروش محصولات و هزینه خدمات کشاورزی در مناطق روستایی کشور، مرکز آمار ایران، دفتر انتشارات و اطلاع‌رسانی. سال‌های مختلف. تهران.
۶. شاهنوشی فروشانی، ن. ۱۳۸۲. آثار خشک‌سالی بر بخش کشاورزی و اقتصاد ایران. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تهران.
۷. صبحی صابونی، م. ۱۳۸۵. بهینه‌سازی الگوهای کشت با توجه به مزیت نسبی حوضه آبریز در تولید محصولات زراعی: مطالعه موردی استان خراسان. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه شیراز.
۸. قرئلی، ع.ا. ۱۳۸۱. تعیین ارزش آب کشاورزی و الگوی بهینه کشت در شرایط کمبود منابع آب (اراضی زیر سد درودزن). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
۹. کردانی، پ. ۱۳۸۰. خشک‌سالی و راه‌های مقابله با آن در ایران. انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. کریمی، و. ۱۳۷۷. بررسی خشک‌سالی‌های هواشناسی در استان فارس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
۱۱. محمدی، ع.ر. ۱۳۸۲. خشک‌سالی و تشدید رشد شهرنشینی در ایران. پژوهش‌های علمی-کاربردی ۱۳: ۳۸-۴۱.
۱۲. مهربان، ا. ک. کیکاووسی و م.ر. مهربان. ۱۳۸۲. تأثیرات اقتصادی اجتماعی خشک‌سالی در منطقه سیستان. خشکی و خشک‌سالی کشاورزی ۹: ۲۳-۲۹.

13. Anderson, J.R., J. L. Dillon and J. B. Hardaker. 1997. *Agricultural Decision Analysis*. Iowa State University Press, Ames, IA, USA.
14. Colley, J. 2005. State of Texas drought. Texas Drought Preparedness Plan.
15. Hardaker, J. B., R. B. M. Huirne and J. R. Anderson. 2004. *Coping With Risk in Agriculture*. CAB International, New York.
16. Klein, K. K., S. N. Kulshreshtha. and S. A. Klein. 1989. Agricultural drought impact evaluation model: Description of components. *Agric. Sys.* 30:117-138.
17. Micheli, R. and T. Ostermann. 2003. Wyoming drought plan. Wyoming Drought Task Force.
18. Richard R. 2000. Drought indices: A review. *Drought: A Global Assessment*. D. A. Wilhite, Routledge, 1:159-167.
19. Van Bavel, C H. M. and F. J. Verlinden. 1956. *Agricultural Drought in North Carolina*. North Carolina, Agric. Exp. Stn. Technol., BulL 122.